

ש. צ. זצר

הוא גודל בתוך ה"חבריא", בין אותו חבר הצעירים החולמים על "הספרות העברית וחובותיה", על השאיפות המוסריות של הדור ועל השתלמות רוחנית. טהורי־לב וזכיר־רגש היו, כולם האמינו בעבודה מקפת ובתיקון העולם, אבל באו החיים ושחקו על חלומות הסער ומאוויי ההוד שלהם ופיזרו אותם אחד־אחד במרחקים קרים. במעונו הצר של פייארברג התאספו בכל יום, שמה הריקו את רגשותיהם הסוערים, המו והתגעשו, התווכחו בחום נעורים על הדעות החדשות בלאומיות, על שינויי ערכים בחיים ועל הופעות משמחות בספרות העברית והכללית — ועל מהפכות מבית־המדרש יצאו אל אויר העולם והכירו בבוראם — ואל בית־המדרש שבו בשעות של ספקות ופקפוקים. הקשר עדיין לא ניתק והאהבה התמימה טרם הופרה. היו התנגשויות עם "מורדי־אור", מלחמות וקפיצת אגרופים, ולעתות הערבים היו החברים משוחחים ביניהם על תעלולי ה"חשוכים", הצחוק התרומם, העינים הוצתו שביבי־אש ודמי הנעורים רתחו.

בתוך אותה חבורה פגשתי את זצר הצעיר העדין, בעל שערות המשי, המצח הרחב והעינים החולמות, בבת־צחוק של ביטול על שפתיו. באספות היה יושב לעתים קרובות ומקשיב, מבלי השתתף בראשונה בויכוחים הסוערים, יושב ומחייך את חיוכו המיוחד, כאילו לו, לתלמודי המפולפל, יש דעות יותר עמוקות ומוצקות והוא מחכה לרגע המוכשר לגלות אותן ברבים. ובבוא הרגע — התרגש ושכח את הסביבה, את החברים, והיה מריק את שפעת רגשותיו בלי־סדר, מבלי התחשב עם נימוסים מקובלים וסייגים מסוימים המבדילים בין ויכוחים ספרותיים ובין דברי־ריב. אך הנה שקטו הלבבות, הוארו הפנים הזעומים של החברים, השתררה מנוחה בחדר, וזצר שוב על מקומו בפינתו ואותה בת צחוק של ביטול על שפתיו ורגש של הכרה עצמית ניצת בעיניו.

הימים — ימי תסיסה מוסרית ברחובנו. "השלוח" היה בראשית התפתחותו. הפולמוס הספרותי שעוררו הרבה מן הסופרים המהפכנים, משך את הלבבות הצעירים. הדרישה ה"גאותנית" על הרחבת הגבולים, שיצאה מפי המפקד הראשי במחנה המהפכנים, ברדיטשבסקי, מצאה לה תומכים

נלהבים. כולם דברו על אותם הקרעים הנפשיים שגרמה לנו הגלות ושעלינו לאחותם. בסימטותינו הצרות המו ורעשו. כל הגה קל ומבטא שנון שנמלט מפי אחד הסופרים, מצא לו אזנים קשובות. הספרות העברית לא היתה אז מין אספורט ושעשועים, שפונים אליה בשעה של הרחבת הדעת. היא היתה גורם חי במחננו, בה חיינו ואת אורה שאפנו, היא פרנסה את רוחנו, השפיעה על מהלך מחשבותינו והשליכה אותם הגרעינים המוסריים הראשונים בקרב נפשנו שהתפתחו ברבות הימים וקיבלו צורה של השקפת-עולם שלמה שליוותה אחדים מאתנו על דרכם בחיים ועוררה אותם למפעלים. ביאליק פרסם אז את "המתמיד", זו מצבת הזכרון ל"פין-די-סיקל" שלנו, לתקופה ההולכת ונעלמת ונאצרת בתור רכוש היסטורי. פיארברג נלחם עם "אויבו העז", עם ברדיטשבסקי, המעריץ את "שלהם" יותר מדי ומבכר אותו על "שלנו" ובאותו זמן קלט גם את דעותיו של "בעל-דבביה" וערבב אותן בתוך סממניו הספרותיים. הד אותן הדעות — הוא ציורו "בליל אביב", השובה אותנו גם היום בעוז אמתותו ובעומק געגועיו ל"מעבר לגבול"...

אז הלך וצר והתפתח, קרא ושנה וספג אל קרבו את מבחרי היצירות הספרותיות. כשרון מיוחד היה לו לקלוט אל קרבו במעוף עין תמציתם של הרעיונות היותר חדשים, לעכל אותם בהוויתו הפנימית מבלי שיצטרך לדפדף את הספרים העבים והשלמים ולהתעכב על הפרטים, ולכן עונג מיוחד היה לראותו מתרגש ומשתמש בקלות מיוחדת במראי-מקומות מתוך הספרים ובפאראדוקסים שבאו לו מתוך הרכבה מוזרה. הוא אהב את פיארברג אהבה עזה, כי הרבה מזכרונות ילדותם קשרו אותם זה לזה, אולם מעולם לא קיבל את מרותו ותמיד היה לועג לחברים שעשו את אהבתם לחברם הגדול מעין פולחן אישי.

וראוי לציין, כי גדולה מאד היתה השפעתו המוסרית של פיארברג על חבר הצעירים — מפאת חינוכו, סביבתו וחיי הנזירות שחיה, מובדל ומופרש מן העולם, כלוא בתוך ד' אמותיו, רחוק מתענוגי החטא ומנועים התאוה. כל אלה הדברים הסיכו רוח עצבות על אלה שבאו בקרבתו, עד שאחדים מן החברים קשרו עליהם מ ד ע ת איזו מרה-שחורה רחמנא-ליצלן, כאילו הם נושאים בקרבם "סוד איום ונורא", אשר בהגלותו יביא חס-ושלום מהפכה בסדרי החברה והם מרגישים את גודל האחריות של גילוי סוד נבוב זה. מענין היה להביט על וצר בשעה שנפגש עם "אבלי

עולם" אלה. הוא היה נועץ בהם את שתי עיניו, מפשיל את שערותיו ואותה בת הצחוק של ביטול היתה משתרבת על שפתיו. האומללים בושו להרים את ראשם, "קרחם הנורא" נמס מאליו, עצבונם חלף-הלך לו — והם נהפכו לצעירים רגילים בתמימותם הטבעית ובשמחת החיים המפכה בקרבם.

ככה היה זצר מלא חיים ותנועה, בעל כשרונות, אוהב את הנעורים, שש לקראת השמש המזהיר, מתענג על כוכבי ליל, נפש מפרכסת, המסתבכת בעוון ונהנית, הנצמדת לחטא ומתעלה...

בימים האלה כבר התרקם בקרב נפשו "חלום הגדול" על עבודה ספרותית רחבה וגם, כמה שלא יהיה הדבר תמוה, על עתו ומשלו. חלום העבודה הספרותית לא היה רק נחלתו של זצר; רבים מחבריו השתעשעו בחלומם זה והתגעגעו אל הספרות. אולם כל אלה שהיו קרובים לפייארברג וראו באיזה רטט של קדושה צר חברנו את הצורות וכמה התקדש על כל אות ואות, נקודה ונקודה; כל מי שראה האיך חרזה היד הרועדת את פניני האותיות ותהיינה לשורות והשורות התרבו ותהיינה לדפים עד שנולד "לאן?"; באחת, כל מי שהכיר הא יך מפרישים את עצמם לספרות — לא נועזו לגשת אליה אז, פן יחללנה. . . . בינתים מת חברנו, החבילה נתפרדה, ובאו החיים והעמידו את כל אחד ואחד על מקומו. זצר החל את עבודתו הספרותית בהצלחה. מאמריו הראשונים על מאכס שטירנר על פי ניצשה, שהודפסו ב"דור", העירו תשומת-לב. יש בהם הרבה מן ההפתעות והפאראדוקסאליות, מן הפתוס המיותר הנאה לנואם והפוגם בסופר. הוא רוצה להכניע אותך בעב ענן של מלים וניבים על חשבון ההגיון הברור. מלבד זאת ניכרת השפעה זרה — השפעתה של הספרות הרוסית. אולם הם כתובים בחום הנוער ובאמונה של סופר מתחיל, שעדיין לא מצא את עצמו. מעט-מעט כובש לו זצר עמדה ספרותית ובמאמרו הטוב נגד ד"ר ש. ברנפלד אנו רואים אותו מזוין בהגיון ובחוש היסטורי בהיר. אחר כך באו המסות שלו על הסופרים הרוסיים, המכניעים אותך בתקפם ובאהבת האמת שבהם; המאמרים והפיליטונים ב"הצפירה", שהיה חבר למערכת בה. כשרונו הספרותי של זצר הולך ומתפתח. הבניה והגזרה הספרותית מקבלות צורה יותר מלוטשת, נסיונות החיים מחשלים את כחותיו של הסופר והוא הולך לבטח דרכו.

אולם ידוע, כי הספרות העברית אינה מפרנסת, לצערנו, את בעליה.

וזצר פונה, מרצון או מאונס, אל הספרות האידית: עובד בעתונים, כותב מחברות, חולם על ספרים, ונוודד ממקום למקום, עד אשר בא לאמריקה. בראשית בואו פנה אל הספרות העברית, וחלום ילדותו על עת וז מ ש ל ו נתמלא. הוא יסד את ירחונו "התחיה". אולם פה נפגש עם סביבה אחרת לגמרי. אותן המסורות הספרותיות, שזצר היה רגיל בהן בארץ-מולדתו, חלפו, התנפלות אישית, בטלנות והתנפחות ריקה מצד, "מגיני הספרות העברית" מררו את חייו, הכשילו את כחותיו וגרמו לירידתו הספרותית של ירחונו.

זצר עוזב את הבימה העברית, מקדיש את עצמו לספרות ולעתונות האידית ומשקיע בהן את מיטב כחותיו וכשרונותיו הספרותיים. מתרגם מאמרי אחד-העם לאידית, כותב ספר על הבעל-שם-טוב — חלומי הספרותי של פייארברג; מפרסם ספר על הנצרות, מוציא שבועון, משתקע במסתורין, מתרגם את פרקי ה"זוהר", מסגל לו שפת הדזים, והכל נכתב בחום ובהתלהבות חסידית, ומבין השיטים כאילו נשקפת לך "נשמתו הטהורה" של א"א מורי שמואל בר צבי הכהן, שאליו הקדיש זצר (עוד הפעם על-פי איזה פאראדוקס בלתי-מובן) לא את ספרו על הבעל-שם-טוב, כי אם ספרו על הנצרות...

יש אנשים החביבים עליך ביותר — אומר זצר בסוף ספרו על הנצרות. ככה יש גם פרובלימות הקרובות אל לבך ושאתה מכיר בסבכיהן, סבכי נשמתך אתה ותהיותיה...

באחד הימים נכנסתי אל משרד חברי להתראות אתו אחרי הרבה שנים של פרידה, שנות מלחמה, צער ועלבון. מצאתי אותו עסוק במשלוח השבועון שלו לחותמים, מזרו את משרתו בהדבקות הכתובות ובאריזת הגליונות. מסביב היו פזורים ספרים, גליונות ופיסות נייר בלי כל סדר ומכל פינה היו מביטים אלי בעינים מזרות זוועה — הבדידות והשעמום. כאב עמוק לחץ את לבי וברוב עמל עלה הדבר לשנינו להתחיל בשיחה. כפעם בפעם הבטתי על רשמי פני חברי העדינים, שהיו כל-כך חביבים עלי. הרבה-הרבה קוי הוד טשטשה ומחתה יד הזמן האכזריה, אולם לרגעים נפקחו לפני שתי עינים גדולות ובקרבן התלקחו ניצוצי אור והאירו אלי ממרחקי העבר...

כן, ישנם אנשים היקרים לך, שבסבכי נפשם אתה מכיר את סבכי נפשך אתה, עליותיה וירידותיה.